

2751, s. 51-55). 1622'de Gökova köyü Muğla kazasından ayrılıp kaza haline getirildi (BA, D.MKF, nr. 27433, s. 18; BA, KK, *Mevkufat*, nr. 2564, s. 9; BA, MAD, nr. 3399, s. 26). Bu idarî değişikliklerin ardından 1087 (1676) yılında Muğla merkez kazasına bağlı sadece Yeniköy, Düğrek, Kozağaç ve Bayır köyleri kalmıştı (BA, KK, *Mevkufat*, nr. 2672, vr. 2^b-3^a). 1885'te Muğla merkez kazasına bağlı bir nahiyeye ve elli yedi köyü vardı. 1890'da ise Ula ve Bozöyük isimli iki nahiyesiyle altmış sekiz köyü bulunuyordu.

23 Temmuz 1919'da İtalyan işgaline uğrayan ve 5 Temmuz 1921'de kurtarılan Muğla Cumhuriyet'in ilânından sonra il merkezi durumuna getirildi. Muğla şehrinin ilk nüfus sayımında (1927) 10.090 olan nüfusu uzun süre belirgin bir artış göstermedi (1950'de 10.612). İlk defa 1975'te 20.000'i (24.178), 1990 sayımında 35.000'i (35.605) aştı. 2000 yılında 45.000 nüfusa yaklaşmıştı (44.823).

Günümüzde dar ve dolambaçlı sokaklarıyla eğimli yüzey üzerinde yayılan eski kesimle ovaya doğru yayılan yeni kesim belirgin şekilde birbirinden ayrılır. Şehrin başlıca ticaret merkezi de eski kesimle yeni kesimi birbirinden ayıran alanda yer alır. Şehir son yıllarda Marmaris yolu boyunca ovaya doğru (Muğla Üniversitesi de bu kesimdedir), Aydın yolu boyunca da batıya doğru büyüme eğilimindedir.

Muğla şehrinin merkez olduğu Muğla ili Aydın, Denizli, Burdur ve Antalya illeriyle çevrilmiştir. Batıda Ege denizi, güneyde Akdeniz ile kıyısı vardır. Merkez ilçeden başka Bodrum, Dalaman, Datça, Fethiye, Kavaklıdere, Köyceğiz, Marmaris, Milas, Ortaca, Ula ve Yatağan adlı on bir ilçeye ayrılır. 13.338 km² genişliğindeki Muğla ilinin sınırları içinde 2000 yılı nüfus sayımına göre 717.384 kişi yaşıyordu, nüfus yoğunluğu ise 54 idi.

Diyanet İşleri Başkanlığı'na ait 2003 yılı istatistiklerine göre Muğla'da il ve ilçe merkezlerinde 155, kasabalarda 164 ve köylerde 685 olmak üzere toplam 1004 cami bulunmaktadır. İl merkezindeki cami sayısı otuz dörttür.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 39, s. 65-66; nr. 47, s. 167-212; nr. 61, s. 167-172, 239-276; nr. 166, s. 529-538; nr. 337, vr. 83^b-109^a; nr. 338, s. 92-111; nr. 360, s. 188-223; nr. 361, s. 9-10; nr. 573, s. 100-126; BA, Cevdet-Evkaf, nr. 8988; BA, D.MKF, nr. 27433, s. 18; BA, KK, *Mevkufat*, nr. 2564, s. 9; nr. 2620, s. 9-10; nr. 2670, vr. 4^b; nr. 2672, vr. 1^b-3^a; BA, MAD, nr. 2447, s. 47-51; nr. 2751, s. 51-55; nr. 3399, s. 26; TK, TD, nr. 110, vr. 81^a-109^b; nr. 569, s. 43-62; Strabon,

Coğrafya: Anadolu (Kitap: XII, XIII, XIV) (trc. Adnan Pekman), İstanbul 1991, s. 217; İbn Batûta, *Seyahatnâme*, I, 321; Kâtib Çelebi, *Cihan-nümâ*, s. 638; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, 198-201; C. T. Newton, *Travels and Discoveries in the Levant*, London 1865, II, 41-43; Ch. Texier, *Küçük Asya* (trc. Ali Suad), İstanbul 1339, II, 65-67; *Aydın Vilâyeti Salnâmesi* (1300), s. 216; (1302), s. 261; (1306), s. 611-612, 745; (1308), I, 83; II, 611; (1313), s. 453, 456-457; (1320), s. 382, 385; Cuinet, III, 643, 658-659; İsmail Hakkı [Uzunçarşılı], *Kitabeler*, İstanbul 1347/1929, s. 151; a.mlf., "Menteşeoğulları", *İA*, VII, 724-731; *Muğla, Cumhuriyetin 15. Yılında*, İzmir 1938, s. 34; Zekai Eroğlu, *Muğla Tarihi*, İzmir 1939; Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik* (İstanbul 1953), İstanbul 1983, s. 134-135, 245; W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası* (trc. Mihri Pektaş), İstanbul 1960, s. 472, 474; *Muğla İl Yıllığı 1967*, Ankara 1968, s. 85; Ünal Türkeş, *Muğla İli Toplum Yapısı Araştırmaları (Yerkesik)*, İstanbul 1971; a.mlf., *Kurtuluş Savaşı'nda Muğla*, İstanbul 1973; *Muğla 1973 İl Yıllığı*, İzmir 1973, s. 171, 230; P. Benedict, *Muğla an Anatolian Town*, Leiden 1974; Ekrem Uykucu, *Muğla Tarihi*, İstanbul 1983, s. 125-135; E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, Venice 1983, s. 83, 127, 131, 135; Oktay Ekinci, *Yaşayan Muğla*, İstanbul 1985, s. 89; *Tarih İçinde Muğla* (der. İlhan Tekeli), Ankara 1993; Remzi Duran, *Menteşe Beyliği Mimarisi* (doktora tezi, 1995), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 118; Besim Darkot - Metin Tuncel, *Ege Bölgesi Coğrafyası*, İstanbul 1995, s. 74-75; Besim Darkot, "Menteşe", *İA*, VII, 722-724; Bayram Akça, *Sosyal-Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923-1960)*, Ankara 2002; Zekai Mete, *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Muğla ve Yöresi* (doktora tezi, 2004), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; S. Faroqhi, "Mughla", *El²* (İng.), VII, 348-350; Enis Karakaya, "Menteşeoğulları", *DA*, XXIX, 153-156.

 ZEKÂİ METE

MUĞMÂ ALEYH

(bk. BAYGINLIK).

MUĞNÎ

(المغنى)

Allah'ın isimlerinden (esmâ-i hüsnâ) biri.

Sözlükte "zengin olmak, ihtiyacı bulunmayıp müstağni kalmak" anlamındaki **ginâ** (**ganâ**) kökünden türemiş bir sıfat olan **muğnî** "zenginlik verip tatmin eden" demektir. İbnü'l-Esir, Allah'a nisbet edilen muğnî ismine "dilediği kulu her türlü ihtiyaçtan kurtaran" mânasını vermiştir (*en-Nihâye*, "ğny" md.).

Kur'an-ı Kerim'de on sekiz âyette Allah'a izâfe edilen ganî isminden başka (bk. GANÎ) yedi âyette "iğnâ" masdarından türemiş kelimeler, bir yerde de "isteğnâ" fiili (hiçbir şeye muhtaç olmadığını gös-

terdi) zât-ı ilâhiyyeye nisbet edilmiştir (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "ğny" md.). Bu âyetlerde geçen muğnî sıfatının tecellisinin daha çok maddî alanda zengin kılma şeklinde olduğu görülür. Hz. Peygamber'e hitap eden, "Allah seni ihtiyaç içinde bulup zengin etmedi mi?" meâlindeki âyette (ed-Duhâ 93/8) yer alan iğnâ kavramı Taberî tarafından maddî mânaya alınırken (*Câmi'u'l-beyân*, XXX, 293) Mâtürîdî mânevî-uhrvî zenginliğe ve gönül zenginliğine dayanan görüşe öncelik vermiş, Resûlullah'ın, ilk eşi Hatice'ye ait servetle ulaştığı tasavvur edilen zenginliği ise bazılarının bir görüşü olarak zikretmiştir (*Te'vilâtü'l-Kur'an*, vr. 892^b). Hz. Peygamber'in sonraları fetihlerle elde edilen ganimetlere iltifat etmeyip vefatında çok az bir mal bırakması Mâtürîdî'nin tercihinin isabetli olduğunu ortaya koymaktadır (krş. Fahreddin er-Râzî, XXXI, 218-220).

Muğnî ismi sadece Tirmizî'nin doksan dokuz esmâ-i hüsnâ rivayetinde yer almıştır ("Da'avât", 82). Bundan başka iğnâ kavramı çeşitli fiil kalıplarında Allah'a nisbet edilmiştir (Wensinck, *el-Mu'cem*, "ğny" md.). "Ey insanlar! Hepiniz Allah'a muhtaçsınız, Allah ise ganî ve övülmeye lâyık olan yegâne varlıktır" meâlindeki âyetin (Fâtır 35/15) tefsiri niteliğinde olan kutsî bir hadisin sonu şöyledir: "Ey kullarım! Hepiniz yolunuzu şaşırarak bir konumdasınız, ancak benim yol gösterdiğim hariç. Şu halde benden hidayet isteyin ki bana varan yolu göstereyim. Hepiniz fakirsiniz, sadece benim zenginlik verdiğim müstesna. Benden isteyin ki sizi rızıklandırayım" (*Müsned*, V, 154, 177; İbn Mâce, "Zühd", 30; Tirmizî, "Kıyâmet", 48).

Anlam bakımından muğnî ismine çok yakın olan, "lutfedip veren" mânasındaki "mu'tî" ismi İbn Mâce'nin esmâ-i hüsnâ listesinde yer almıştır ("Du'â", 10). Ayrıca "i'tâ" ile aynı mânada kullanılan "itâ" kavramları çeşitli âyet ve hadis metinlerinde zât-ı ilâhiyyeye izâfe edilmiştir (Wensinck, *el-Mu'cem*, "atv", "itâ" md.-leri; M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "atv", "itâ" md.-leri). Yine muğnî ile yakın anlamlı olup "lutuf ve ihsanda bulunma" mânasına gelen "in'âm", ayrıca "insanın bedenî ihtiyaçlarını karşılama" anlamındaki rızık kavramı da muhtelif âyet ve hadislerde Allah'a nisbet edilmiştir (bk. İN'ÂM; REZZÂK).

Esmâ-i hüsnâ şârihleri, muğnî isminin tecellisi olarak Allah'ın insanların maddî ve mânevî ihtiyaçlarını karşıladığına vurgu yaparlar. Maddî açıdan tatmin, yok-

MUĞNÎ

sulluğunu giderecek kadar servet sahibi yaparak onu başkasına yardım edebilir hale getirmek suretiyle olabileceği gibi kanaat duygusu lutfetmesi sayesinde gönül zenginliğiyle de gerçekleşebilir. Mânevî tatmin ise kişiyi güzel davranışlara sevk edip onu rızâ-i Hakk'a yöneltmekle olur; Kuşeyrî de asil zenginliğin bundan ibaret olduğunu söyler. Zira insanların hal sahibinin himmetine olan ihtiyacı mal sahibinin lokmasına olan ihtiyacından fazladır (*et-Taḥbîr*, s. 89). Râgîb el-İsfahânî'nin Hz. Peygamber'e nisbet ettiği, fakat Ca'fer es-Sâdik'a veya daha kuvvetli bir ihtimale Mu'tezilî zâhidi Amr b. Ubeyd'e ait olduğu anlaşılan şu dua da aynı düşüncenin bir ürünü olmalıdır: "Allahım! Sadece sana muhtaç olmak suretiyle beni zengin et, senden müstağni kalma vehmine düşürerek beni fakir bırakma!" (Râgîb el-İsfahânî, "fkr" md.; Abdülkâhir el-Bağdâdî, vr. 202*).

Muğnî Allah'ın fiilî sıfatları ve isimleri grubu içinde mütalaa edilir. Bu isim yukarıda geçenlerden başka "rızkı genişleten" mânasındaki bâsîr, "yaratılmışların ihtiyacını en ince noktasına kadar karşılayan" anlamındaki latîf ve "bedenlerle ruhların gıdasını veren" mânasındaki mukîm isimleriyle anlam yakınlığı içinde bulunur.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgîb el-İsfahânî, "fkr", "ğny" md.leri; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, "ğny" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "ğny", "atv", "itâ" md.leri; M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "ğny", "atv", "itâ" md.leri; Müsned, V, 154, 177; İbn Mâce, "Zühd", 30, "Du'â", 10; Tirmizî, "Da'avât", 82, "Kiyâmet", 48; Taberî, *Câmi'u'l-beyân* (nşr. Sıdkî Cemîl el-Attâr), Beyrut 1415/1995, XXX, 293; Zeccâc, *Tefsîrü esmâ'illâhî'l-ḥüsnâ* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Beyrut 1399/1979, s. 63; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 40, vr. 892^b; Hattâbî, *Şe'nü'd-du'â'* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Dimaşk 1404/1984, s. 93; Abdülkâhir el-Bağdâdî, *el-Esmâ' ve's-şifât*, Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 497, vr. 202*-203*; Kuşeyrî, *et-Taḥbîr fi't-tezkîr* (nşr. İbrâhim Besyûnî), Kahire 1968, s. 89; Gazzâlî, *el-Makşadü'l-esnâ* (Fazluh), s. 156; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtiḥü'l-gâyb*, Beyrut 1410/1990, XXXI, 218-220.

BEKİR TOPALOĞLU

el-MUĞNÎ

(المنغنى)

Ebü'l-Kâsım el-Hırakî'nin
Hanbelî fıkhnına dair *el-Muhtaşar*
adlı eseri üzerine

Muvaffakuddîn İbn Kudâme'nin
(ö. 620/1223)

yazdığı şerh

(bk. HIRAKÎ; İBN KUDÂME,

Muvaffakuddin).

el-MUĞNÎ

(المنغنى)

Kâdî Abdülcebbar'ın

(ö. 415/1025)

Mu'tezile'nin

temel görüşlerine dair eseri.

Tam adı yazma nüshaların kapak sayfalarında *el-Muğnî fi ebvâbi't-tevhîd ve'l-'adl* şeklinde geçmekte ve imlâ yoluyla meydana getirildiği kaydedilmektedir. Kitabı Kâdî Abdülcebbar'a nisbet eden Hâkim el-Cüşemî ve İbnü'l-Murtazâ da eserin imlâ yoluyla oluşturulduğunu belirtmektedir. Kâtib Çelebi *el-Muğnî*'den ve müellifinden hiç söz etmezken Bağdatlı İsmâil Paşa da Kâdî Abdülcebbar'a ait eserler arasında onu zikretmektedir. *el-Muğnî* ilk defa, 1951 yılında Arapça yazmaların mikrofilmlerini almak üzere Halîl Yahyâ Nâmî başkanlığında Yemen'e gönderilen Mısırlı bir heyet tarafından tesbit edilmiş ve ilim dünyasına tanıtılmıştır.

Kâdî Abdülcebbar, mensup olduğu ekolün sistemine uyarak *Şerḥu'l-Uşûli'l-ḥamse*'sini beş esasa dayanan bir plan çerçevesinde düzenlemiş, *el-Muhtaşar*'ını tevhid, adl, nübüvvet ve şerâi', *el-Muğnî*'yi ise tevhid ve adl esasları üzerine kurmuştur. Eserde bu ikisinin dışında kalan va'd ve va'id, menzile beyne'l-menziletayn ve emir bi'l-mar'ûf nehiy anil-münker meseleleriyle nübüvvet ve şerâi' gibi konular adl esasları çerçevesinde işlendiğinden neticede kitabın planında usûl-i hamse açısından bir eksikliğin bulunmadığını söylemek mümkündür.

Yirmi cüzden meydana geldiği anlaşılan ve müstakil başlıklar taşıyan farklı risâleler halinde planlanan *el-Muğnî*'nin 1, 2, 3, 10, 18 ve 19. cüzlerinin varlığı bilinmemektedir. Yayınlanan 6 ve 20. cüzler ikişer cüzden oluştuğu için mevcut eser toplam on altı cilttir. *el-Muğnî*'nin genel planından ve *Şerḥu'l-Uşûli'l-ḥamse* ile karşılaştırılmasından elde bulunmayan ilk üç cüzünün tevhidle ilgili olduğu ve zât ile sıfât konularını içerdiği tahmin edilmektedir. Günümüze ulaşan ciltlerin muhtevası şöyledir: "Rü'yetü'l-bârî" adlı IV. cildin baş tarafları bir şeye muhtaç olmak, zarar ve faydaya konu teşkil etmek, elem veya haz duymak gibi yaratılmışlık özelliklerini Allah için düşünülmesi gerektiği türünden olmak üzere selbî sıfatlara ayrılmış, ardından Allah'ı görmenin im-

kânsızlığı yolundaki Mu'tezile telakkisinin kanıtlanmasına çalışılmıştır. Bu cilt Allah'ın birliğine ayrılan bir kısım ile sona ermektedir.

Eserin "el-Fırak gayrû'l-İslâmiyye" başlığını taşıyan V. cildinde bu cüzün yarısından fazlasını İslâm dışı inanç ekollerine ayıran müellif baş tarafta, Seneviyye ile ilgili olarak yazdığı şeylerin büyük çoğunluğunu Hasan b. Mûsâ en-Nevbahtî'ye ait *Kitâbü'l-Ârâ'* ve *d-diyânât*'tan aldığını kaydeder. Bu cildin muhtevasını iki kısımda incelemek mümkündür. Birinci kısımda düalist inançlar nakledilmiş, ardından hıristiyanların teslîs inancı anlatılmıştır. Bu kısmın sonunda Sâbîiler'le Câhiliye Arapları'nın inanç telakkisine yer verilmiştir. İkinci kısım Allah'ın isim ve sıfatlarına ayrılmış olup burada önce genel ilkelere ve kurallardan söz edilmiş, daha sonra sıfat kavramı anlatılarak bunun hangi mânada zât-ı ilâhiyyeye nisbet edilebileceği hususu üzerinde durulmuş, bu kavramların pek azının Allah'a izâfe edilemeyeceği belirtilmiştir.

el-Muğnî'nin altıncı cüzü adl (ta'dîl, tecvîr) ve irade bahislerine ayrılmak üzere iki cilt halinde basılmıştır. Ta'dîl ve tecvîr bölümünün başında fiilin tanımı ve kısımları hakkında kısaca bilgi verildikten sonra hasen ve kabîh niteliği taşımayan fiiller, kabîh ve hasen fiillerin mahiyeti, hüsün-kubuh ve kudret arasındaki ilişki gibi konular işlenmiştir. İradeye ayrılan ikinci bölümde Allah'ın gerçek mânada mürid olduğu, ancak iradenin fiilî sıfatlar içinde yer alması sebebiyle hâdis özelliği taşıdığı, zât-ı ilâhiyyede veya başka bir mahalde kâim olmadığı hususları üzerinde durulmuş, ardından iradenin zâtî bir sıfat olup hayır ve şer her türlü davranışla ilişkili bulunduğu yolundaki Sünnî telakkinin eleştirisine yer verilmiştir. Kur'an'ın ezeli değil bilâhare meydana getirilen ilâhî kelâmdan ibaret olduğu (hal-ku'l-Kur'ân) konusuna ayrılan VII. ciltte Mu'tezile anlayışının aksine kelâm-ı ilâhînin kadîm sayıldığını söyleyen İbn Küllâb, Eş'arî ve Haşviyye'den bazılarının görüşleri kısaca zikredildikten sonra insana ait kelâmın mahiyeti hakkında bilgi verilmiş, ardından dış görünüşü ve oluşumu açısından beşerî kelâma benzeyen ilâhî kelâm açıklanmış ve özellikle Sünnî kelâmcıların benimsediği kelâm-ı nefsî telakkisi eleştirilmiştir. Kâdî Abdülcebbar'ın, halku'l-Kur'ân meselesini ele alırken Eş'arî ile Mâtürîdî'nin şekillendirdiği